

Ольга Онух
Генрі Гейл

Ефект Зеленського

Переклад з англійської
Павла Грицака

Львів 2024

УДК 323.2:316.4](477)(09)''1991/..."

О-59

Ольга Онух, Генрі Гейл. Ефект Зеленського / перекл. з англ. П. Грицак. — Львів : Човен, 2024. — 416 с.

ISBN 978-617-95336-5-5

Карколомне сходження Володимира Зеленського на світову політичну сцену та неймовірний спротив українців російській агресії стали предметом дослідження Ольги Онух та Генрі Гейла. Вони пропонують шукати причини обох цих взаємопов'язаних феноменів в історії становлення української нації.

З чого складається українська ідентичність? Що таке громадянська нація? Як на її запит відповідала політична кампанія Зеленського? Відповіді на ці запитання дослідники шукали впродовж трьох років. У книжці, окрім дисидентських рухів, історії українських революцій і виступів українського президента, автори аналізують скетчі «95 кварталу», серіал «Слуга народу», а також проводять власні соціологічні опитування українців.

«Ефект Зеленського» — фактично перша книжка, яка досліджує та пояснює англomовному світу модерну українську ідентичність.

Книжка вийшла друком українською за сприяння
«Благодійного фонду Козицького»

БЛАГОДІЙНИЙ
ФОНД
КОЗИЦЬКОГО

Перекладено за виданням: Olga Onuch, Henry E. Hale. The Zelensky Effect. C. Hurst & Co. (Publishers) Ltd., London, 2022.

ISBN 9781787388635

Фото на обкладинці Романа Балука.

© Olga Onuch and Henry E. Hale, 2022

© Данило Судин, передмова, 2024

© Павло Грицак, переклад, 2024

© Данило Судин, переклад (примітки, таблиці), 2024

© Роман Балук, фото, 2023

© Оксана Васьків, дизайн обкладинки, 2024

© Видавництво «Човен», 2024

ЗМІСТ

<i>Данило Судин. Якими вони нас бачать?</i>	6
Розділ 1. Глобальний герой	17
Розділ 2. Покоління Незалежності	57
Розділ 3. Нові помаранчеві барви старої корупції	103
Розділ 4. Мистецтво політики	147
Розділ 5. Віртуально чинний президент	195
Розділ 6. Президент «ЗЕ!»	233
Розділ 7. Ефект Зеленського на війні	279
Розділ 8. Майбутня історія України	325
Додатки	343
Подяки	394
Показчик	398

Глобальний герой

Тільки-но в українській столиці — Києві — секундна стрілка годинника на декілька позначок проминула другу ночі, Росія оголосила NOTAM — військовою мовою «сповіщення авіаперсоналу». Нинішнє сповіщення — незвичайне. Воно закликає всі цивільні авіарейси покинути повітряний простір України. Упродовж секунд міжнародні авіарейси змінили свої маршрути, аби оминати Україну, а декілька приватних рейсів, які тільки-но здійснювалися в повітря, повернулися на злітні смуги. Вийшов з українського повітряного простору й розвідковий літак Повітряних сил США. Літаки повітряного спостереження України ще кружляли вздовж північного та східного кордонів. На екрані радара — порожньо. 24 лютого 2022 року.

Для обізнаних ці зміни курсів польотів були дуже тривожним сигналом. Росія розпочала повномасштабне вторгнення в Україну. Якщо, як стверджують деякі джерела, президент Володимир Зеленський і справді спав, то його команда напевно розбудила його в той момент. Ми маємо сумніви щодо того, що він спав, чи принаймні, що то був спокійний сон. Бо 23 лютого він намагався дотелефонуватись до Володимира Путіна, а російський президент відмовився навіть підняти слухавку. Доля України здавалася тоді очевидною.

Намагаючись достукатися до російського населення в обхід Путіна, Зеленський негайно виголосив відчайдушну промову російською мовою. Зрештою, то була його рідна мова, мова, якою він найчастіше послуговувався у приватному й діловому житті ще до президентства. Він навіть пропрацював у Росії

п'ять років і мав там певну славу, тож добре знав народ Росії, а той знав його³. Зеленський сподівався, що вони зрозуміють:

Вам говорят, что это пламя принесет освобождение народу Украины. Но украинский народ свободен. Он помнит о своем прошлом и сам строит свое будущее. Строит, а не разрушает, как вам рассказывают каждый день по телевизору. Украина в ваших новостях и Украина в реальной жизни — это две совершенно разные страны. И главное их отличие в том, что наша — настоящая. ... Кто от этого пострадает больше всего? Люди. Кто этого не хочет больше всего? Люди. Кто может этого не допустить? Люди. ... Я знаю, что это мое обращение не покажут по российскому телевидению. Но граждане России должны его увидеть. Они должны знать правду. А правда — в том, что нужно остановиться, пока не поздно. И если руководство России не хочет ради мира садиться за стол с нами, возможно оно сядет за стол с вами ... Хотят ли русские войны? Я очень хотел бы ответить на этот вопрос, но ответ зависит только от вас, граждане Российской Федерации.⁴

Звернення не допомогло. Вторгнення почалося, і численні звичайні росіяни доволі масово були налаштовані його підтримувати. Зеленський розумів значення цих перших подій. Щось раніше немислиме для багатьох звичайних українців ось-ось мало стати трагічною дійсністю. Мирна європейська країна переживала військовий напад з боку свого сусіда, і тисячам тепер судилося загинути. Для тих із нас, хто спостерігав з-за кордону, особливо тих, хто мав тісні особисті зв'язки, найважливішими питаннями іноді були питання дрібні. Чи повинна Ольга, також авторка цієї книжки, яка спостерігала це все зі своєї квартири в Манчестері, розбудити свою подругу Олесю в Києві або свою тітку Олю у Львові, щоб попередити їх, що Росія ось-ось бомбардуватиме Україну, а чи краще дати їм ще декілька хвилин поспати, знаючи, що вони й так невдовзі прокинуться посеред цього жахіття? У передранкові години

24 лютого Зеленський не міг не думати і про свою дружину Олену, своїх дітей, друзів, батьків, яких не було в командному пункті поруч із ним.

Після 3:50 надходили повідомлення, що російські сили перетнули кримський контрольно-пропускний пункт і дісталися Херсонської області. О 4:50 Росія оприлюднила записане раніше відео. Володимир Путін був одягнений у той самий костюм, із тією самою краваткою, які були на ньому у відео від 21 лютого. Тож знаємо, що обидва відео були елементами планованої підготовки до наступу. Президент Росії не називав повномасштабного вторгнення повномасштабним вторгненням, а натомість оголосив лише «спеціальну воєнну операцію» в Україні. Путін, який уже від 2014 року активно воював з Україною через Крим і частини Донецької та Луганської областей, наказав поширити війну на всю країну. О 5:00 російські ракети вже падали від сходу й до заходу, від півночі й до півдня. «Елітні» російські десантники намагалися висадитись на території великих військових частин і в аеропортах головних міст. Сухопутні сили, що здебільшого склалися з дуже молодих і недосвідчених солдатів із зубожілих регіонів, застарілими вантажівками й танками почали перетинати російський і білоруський кордони та проникати в Житомирську, Київську, Сумську, Харківську, Херсонську та Чернігівську області, а також у підконтрольні Україні частини Донецької та Луганської областей.

Тоді вже про вторгнення Росії стало відомо не лише Зеленському, а і його родині та чільним політичним дієвцям. Багато з них вивозили свої родини в безпечніші місця України, деякі взяли до рук зброю, щоб боронити країну.

Далі ми представлятимемо український спротив як історію і народу, і очільника. Наголошуватимемо на тому, що може статися, коли президент послідовно і творчо працює на об'єднання «громадянської національної ідентичності» (як її

називають фахівці із соціальних наук), національно-державної належності в її інклюзивному варіанті, та пов'язує її з європейськими та ліберальними цінностями. Це справа рук не лише Зеленського. У глибшій історичній перспективі, до якої ми звертатимемося у другому, третьому та четвертому розділах, він і сам є витвором української культури, закоріненої у такому ж відчутті громадянської національної причетності та обов'язку, що їх він відстоює, заохочує, а тепер і втілює. У цьому — ключ успіху України та українців у боротьбі за їхні життя. У цьому і прихована формула того, що ми називаємо Ефектом Зеленського.⁵

Українці стають до боротьби

Як і сім'ю Зеленського, усю Україну того ранку розбудили або близькі вибухи в рідних містах, або схвильовані дзвінки від найближчих. Цей досвід був майже ідентичним для всіх звичайних українців, зокрема й наших друзів та рідних. Навіть давно знаючи (як Зеленський), що такий день настане, вони були шоковані й охоплені зрозумілим страхом. Та водночас раптово й негайно були готові боронитися і захищати своє. У Києві мати посадила заспану доньку-підлітку на поїзд, який прямував на захід України, у безпечніше місце — але сама залишилася з чоловіком. Вони боронитимуть свою країну, каже вона телефоном, стримуючи сльози. Бізнесмен посадив свою молоду сім'ю в машину, аби вивезти з Києва. Дружина з дітьми поїхала, а він повернувся, пішов до найближчого військкомату і зголосився до територіальної оборони. Сім'я із чотирьох осіб у Харкові швидко спустилася у підвал з улюбленим псом Шашликом. Там вони побачили сусідів. Усі трималися мужньо та уважно дивилися відео, на якому селяни їхньої рідної області й Херсонщини намагалися голіруч спинити російські танки, кричучи російською «Позор!» та «Идите домой, вы здесь не нужны!» Як і незліченні інші українці, родичі Ольги Онух у Львові запрошували до своїх домівок незнайомих людей, які тікали з інших частин країни.